

סיכום השיטות בגדר לוקח חפץ ע"מ לבקרו או לשגרו לבית חמיו

ב"ב פח. הנוטל מן האומן לבקרו	ב"מ פא. לוקח כלים מבית האומן ע"מ לשגרן לבית חמיו	רא"ש ר"ן נדרים
שואל	שואל	רשב"ם
שואל ולוקח	שואל ולוקח	ריטב"א
זבינא חריפא=שואל	זבינא חריפא=שואל	רמב"ם (ע"פ האבן האזל)
דמים קצובים=לוקח	דמים קצובים=לוקח	יד רמה / ר"י
לוקח	סרסור	מגאש
לוקח על תנאילוקח במקצת	לוקח על תנאילוקח במקצת	ר"ן ע"ז רש"י
לוקח גמור	לוקח גמור	ב"מ

1. הרב צבי יהודה בן יעקוב, שרידים יד תשנ"ד
 עובדא דנן ביהודי שנכנס לחנות לממכר לולבים, בדק לולב מהודר במיוחד ויקר, ולאחר שלא השתווה עם המוכר במחיר, הניחו בחזרה על השולחן שבחנות. אלא שבהחזרת הלולב הניחו כשראש הלולב בולט מהשולחן, כתוצאה מכך עבר שם תוך שניות מאן דהו ווגרם לקטימת ראשו. לאחר החג תובע המוכר את הלוקח התשלום מחיר הלולב המהודר.

2. שולחן ערוך חושן משפט קפו:א
 הלוקח כלים מבית האומן לשגרן לבית חמיו ואמר לו אם מקבלים אותן ממני אתן לך דמיהם ואם לאו אתן לך שכר מועט ונאנסו בהליכה חייב ואם נאנסו בחזרה פטור אבל אם נגנבו או אבדו חייב:

3. שולחן ערוך חושן משפט ר:יא
 הנוטל כלי מבית האומן על מנת לבקרו אם היו דמיו קצובים ונאנס בידו חייב שהואיל ודמיו קצובים מעת שהגביה נעשה ברשותו ואין המוכר יכול לחזור בו והוא שיגביהנו כדי לקנות את כולו ויהיה אותו חפץ הנמכר חביב על הלוקח אבל חפץ שהמוכר קץ בו והוא מבקש ורודף למכרו הרי הוא ברשות המוכר עד שיפסוק הדמים ויגביהנו הלוקח אחר שפסק ואם גילה דעתו שאינו חפץ בו ונגנב או נאבד קודם שיחזירנו יש אומרים שהוא כשומר שכר וי"א שהוא כשומר חנם:

נ"מ 1- מה הדין אם החפץ נשבר בזמן שהקונה בדרך להחזירו?

4. ערוך השולחן חושן משפט סימן ר
 ואם גילה דעתו שאינו חפץ בו ונגנב או נאבד קודם שהחזירו וי"א דחייב כשומר שכר דזהו שכרו מה שהברירה בידו או ליקחו או להחזירו כמו נוטל כלי מבית האומן שבסימן קפ"ו וי"א שאינו רק כשומר חנם דלא דמי לשם שהיה לו הנאה שרצה לשולחה במתנה כמ"ש שם וי"א דחייב אף כשואל דשמירתו עליו עד שיחזירנו [עי' סמ"ע]:

נ"מ 2- האם המוכר יכול לחזור?

5. פתחי חושן חלק ח (קניינים) - הערות פרק יג - דיני מכירה
 ובדברי חיים ה' שולחן סימן יז כתב שלדעת הפוסקים בע"מ לשגרן ובע"מ לבקרו שהחוב מדין לוקח אין המוכר יכול לחזור, אבל לדעת הסוברים שהחוב מדין שואל, אף המוכר יכול לחזור, וכתב עוד דהיינו דוקא קודם שבא לבית חמיו או קודם שבקרו, אבל לאחר שמצא חן בעיני חמיו או שנמצא ראוי לו וגמר הלוקח בדעתו לקנותו, שוב אין המוכר יכול לחזור, משום דהוי כמקנה לו מעכשיו אם תרצה לקנותו, ושפיר הוי כל הנאה שלו, שאז לא יוכל המוכר לחזור, עיי"ש, ועיי' בדבריו שם סימן יח מ"ש לתרץ דברי השו"ע שבסימן קפו גבי ע"מ לשגרן לא כתב שהמוכר אינו יכול לחזור, ואילו בסימן ר בע"מ לבקרו כתב כן.

נ"מ 3- הגבהה על דעת לקנות החפץ?

6. סמ"ע חושן משפט ר:כט
 והוא שיגביהנו כדי לקנות כו' פי' מגביה אותו לקנותו בסך דמיו כדי קצבתו אם ייטב בעיניו ומ"ה אין המוכר יכול לחזור בו והלוקח יכול לחזור בו ולומר להמוכר הגבהתיהו לקנותו כשייטב בעיני ולא טוב הוא בעיני ומ"מ חייב הוא באונסין כל זמן שלא גילה הלוקח דעתו קודם האונס שאינו חפץ בו כ"כ הרמב"ם אבל התוס' והרא"ש והטור ס"ל דאפילו לא הגביה הכלי כדי לקנותו אפ"ה הוא ברשותו להתחייב באונסין כל שלא גילה הלוקח דעתו שאינו חפץ והוא כלי הנמכר בקל ואין המוכר קץ בו דאמרינן מסתמא ה"י דעתו לקנותו דאלי"כ לא ה"י נוטלו ממנו ומהתימא על מור"ם שהשמיט דעתם ולא כ' דיש חולקין על הרמב"ם בזה:

נ"מ 4- האם הלוקח נחשב לבעלים של החפץ בזמן שהוא חוקר אותו?

7. שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן שיג

והנידון הוא שישראל הי' לו פרה מבכרת ולפוטרה מבכורה נתן הולד לרועה בעודה מעוברת אם זכר אם נקבה למען שיתן עינו על בהמותיו לשמור שמירה מעולה וכאשר הגיד לי הדבר ואמרתי כי לא נכון לעשות כן אלא שימכור הפרה כמבואר בש"ע בין כך הלך למסעיו לעיר פעסט והיתה אשתו רצה למכור הפרה מכירה לחלוטין לנכרי אחר ופסקה הדמים ונתרצה הנכרי אם יבדוק אותה תחלה לראות הישרה היא בעיניו ומיד הלך למקום המרעה ורדף אחרי' עד שתפסה ובדקה ומצאה שלימה ובחזירתו אמר להאשה הישראלית כי הוא מרוצה לקנותה בדמי הפיסוק וליום מחר יביא המעות ובלילה ההוא ילדה הפרה זכר ע"כ לשון השאלה.

נ"מ 5- פטורי שמירה

8. יד רמה בבא בתרא פח עמוד א

וכי תימא וממאי דטעמיה דשמואל משום דבזבינא חריפא ניחא ליה ללוקח דליקום ברשותיה בתורת מקח בין לשכר בין להפסד עד דהדר ביה. ודילמא משום דבההיא הנאה דהוי ידו על העליונה לענין יוקרא וזולא, הוי עליה כשואל לאיחויביה באונסין, ונפקא מינה לאיפטורי בבעלים.

9. מחנה אפרים הלכות שומרים סימן כד

והנה בדיון זה דשמואל יש מי שפיי דחשיב זה כלוקח והיא סברת רש"י והרמב"ם ור"י בתוספו' והרא"ש, ויש מי שסובר דחשיב כשואל דכל הנאה שלו. ולכאורי' נראה דנ"מ לענין דינא היכא דהיו הבעלים עמו במלאכתו בשעה שלקחה דלמ"ד שואל הוי פטור אפי' מפשיעה דשאלה בבעלים הוא.

10. קצות החושן סימן עב ס"ק לד

עוד יראה לענ"ד דשואל ספר אינו בדין שואל מטעם אחר, והוא משום דכיון דק"ל (ר"ה כח, א) מצות לאו ליהנות ניתנו ומהאי טעמא במודר הנאה מותר ללמדו מקרא (עיין נדרים לה, ב) ומותר לתקוע תקיעה של מצוה (ר"ה שם), וא"כ שואל ספר לא הוי נהנה. ואף על גב דכתב ביו"ד סימן רכ"א (סעיף י"א) דאם אסר ספרו על חבירו אסור לנאסר ללמוד בו, היינו מטעמא שכתב שם בט"ז (סק"מ) וש"ך (סקנ"ה) דכיון דאין משאילין ספרים מפני שמקלקלין ויש לו להשכיר ספרו וזה לומד בו בחנם הוי הנאה ע"ש, ולענין שואל נראה דלאו הנאה היא, דבפרק השואל (ב"מ) דף צ"ו (ע"א) בעי שאלה ליראות בה מהו ממונא בעינן והא איכא או דלמא ממונא דאית ליה הנאה מינייה בעינן וליכא, והכא נמי כיון דמצות לאו ליהנות ניתנו לית ליה הנאה מינייה. וגבי שאלה ליראות בה עלה בתיקו ופסקו דפטור וכמבואר בשו"ע סימן שמ"ו (סעיף י'), וא"כ הכא נמי פטור דבעינן שיהיה הנאה מינייה דשאלה עצמה וכיון דמצוות לאו ליהנות אף על גב דאית ליה הנאה שאינו נותן השכר הו"ל כשאלה ליראות בה ודו"ק :

תשובות מעשיות

11. שו"ת אמרי יוסף חלק ב סימן ע

ע"ד שאלתו באחד שרצה לקנות מורה שעות מחבירו ואמר לו המוכר הדמים ואמר לו הלוקח שיקחנו לבית עד למחר להראותו למבין ובא למחר ורצה ליתן המעות והמוכר חזר בו וכ"ת האריך בזה ולבסוף הביא מהדין המבואר בחו"מ סי' ר' סעי' י"א בנוטל כלי ע"מ לבקר דמבואר שם דהלוקח יכול לחזור בו ולא המוכר. אך כתב שם דוקא כשהחפץ חביב על הלוקח וגם יגביהו ע"מ לקנותו. - והנה מטעם חפץ חביב נראה דהכא מסתמא הוי חפץ חביב כי מורה שעות של זהב אינו זבינא דרמי על אפי' ועוד דנראה דבפסק דמים ל"ב כלל שיהי' חביב על הלוקח כמבואר שם אך מטעם דבעינן הגבהה ע"מ לקנותו משמע לכאורה דבעינן שיאמר בפירוש לשם כוונת קנין. אך בסמ"ע שם כתב שדעת תוס' והרא"ש דאף בלא הגבהה ע"מ לקנותו ג"כ חייב באונסין יעו"ש, ובתוס' ורא"ש מבואר דהוי לוקח א"כ ממילא דאין המוכר יכול לחזור בו אם החפץ ביד הלוקח כיון דהוי סד"ד הלוקח המוחזק בחפץ יכול לומר ק"ל כתוס' ורא"ש וגם מדברי הר"ן ע"א דף ט"ו מבואר דכל הלוקח מחבירו כוס ע"מ לנסותו הוי לוקח כהא דהלוקח כלי מבית האומן לבקרו דחייב באונסין מטעם לוקח, וגם לשון המחבר שם שנובע מרמב"ם משמע דהא דצריך להגביה כדי לקנותו דוקא בלא פסק דמים רק קייצי דמים אבל בפסק דמים להדיא במקח הזה ל"ב הגבהה על מנת לקנותו רק כשיגביהו אח"כ מסתמא כדי לקנותו הוא אם ייטב בעיני', וגם בגוף דברי הרמב"ם הנ"ל כבר תמה בלח"מ שהרי בש"ס אמרו סתמא ע"מ לבקרו :

12. שו"ת משנה הלכות חלק יד סימן רטז.

דבר שאלתו מי שנכנס לחנות ולקח חפץ לקנותו וקודם ששילם נשבר החפץ אי חייב לשלם או לא.

תשובה, דבר זה תלוי באופנים ובגמ' ב"ב פ"ח ע"א אמר שמואל הנוטל כלי מן האומן לבקרו ונאנס בידו חייב, והני מילי הוא דקייצי דמיה ע"כ. ועיין רשב"ם, והרמב"ם פ"ד מהל' מכירה הי"ד הנוטל כלים וכו' ונאנס בידו חייב בדמיו הואיל ודמיו קצובין מאת שהגביהו נעשה ברשותו והוא שיגביהו כדי לקנות את כולו ויהיה אותו החפץ הנמכר חביב על הלוקח, ובש"ע ח"מ סי' ר"א סי"א הלוקח וכו' נעשה ברשותו כלשון הרמב"ם והוסף, ואין המוכר יכול לחזור בו, וכו' ע"ש. והנראה דהחילוקים הם שאם נכנס לחנות ולקח כלי ואין לה דמים קצובים כלל ועדיין לא שאל על המחיר ורק הולך כמו שהולכין מחנות לחנות לבקר ולעיין ונשבר אין חייב לשלם אבל הנכנס לחנות מקום שהמחירים קצובים כרוב חנויות בזמנינו שעל כל כלי יש פתק ומחירו קצוב עליו ומיד שהלוקח רוצה בו ומגביהו לבדקו כבר נכנס ברשותו ואין המוכר יכול לחזור בו, (ואולי יש לברר מה הדין בדיניהם אם המוכר

שהוא בעל החנות יכול לחזור בו לאחר שכבר לקח הלוקח החפץ בידו ולומר לו שאיני רוצה ליתן לך) אבל במקום שאין המחיר קצוב ואכתי צריך לברר אז אינו חייב לשלם. ומיהו בנידון שאילתן לפי מה שהבנתי משאלתו המדובר בשכבר הסכים בדעתו ללקחו רק שקודם ששילם נפל מידו ונשבר כה"ג לכאורה פשוט שחייב לשלם לכ"ע שהרי כבר נקבע השער ולקחו ע"מ לקנותו וכמבואר בש"ע. והנני בזה ידידו דושכ"ת וי"ר שיזכה ללמוד תורה מתוך הרחבת הדעת המעתיר בעדו ומברכו בלב ונפש, מנשה הקטן

13. פסקי דין - ירושלים דיני ממונות ובירורי יוחסין ח פס"ד בית דין ירושלים לדיני ממונות ולבירורי יוחסין

נושא הדיון ראובן, סופר סת"ם, כתב מגילה כדי למוכרה. שמעון התעניין בה לקנותה, ובקש למוסרה לבדיקה של רב שאם ימצאנה ראויה, יקנה אותה. הסכים ראובן, ונתן את המגילה לשמעון כדי שיתנה לבדיקת הרב. שמעון נטל את המגילה ומסרה לרב בביתו לצורך בדיקה, והרב אמר לו "הנח אותה כאן, וכשיהיה לי זמן אבדוק אותה". בינתיים נעלמה המגילה מביתו של הרב. ראובן תובע משמעון את דמי המגילה מכיון שנטלה כדי לקנותה, ושמעון משיב שמכיון שתלה את הסכמתו לקנותה בבדיקת הרב והרב עוד לא בדק אותה, לא נעשה עליה לוקח ואינו חייב לשלם עליה. גם הרב טוען שאינו חייב משום שלא קבל עליה חיובי שמירה.

לפי"ז בניד"ד אם היו דמיו קצובין, ומסתבר כן לפי פירושו של הרשב"א הנ"ל שאם קצץ פעם אחת לכל מי שבא ליקח ממנו כלי כזה, הרי המגילה היו דמיה קצובים, וא"כ נתחייב באונסין או מדין לוקח או דהוה כשואל, כל זמן שלא גילה דעתו שאינו רוצה לקנותו, ולרשב"ם אף כשגילה דעתו חייב באונסין עד שיחזירנו לבעליו. ואף שנתן לו רשות ליתן לרב לבדוקו, מ"מ נראה שאינו נפטר מחיובו ונתחייב באונסין. ואם לא היו דמיה קצובין לכאורה נראה דהוה שומר שכר דחייב בגניבה ואבידה, וכמש"כ המחבר בסי' קפו סעי' א הלוקח כלים מבית האומן לשגרם לבית חמיו וכו' אם נאנסו בחזרה פטור אבל אם נגנבו ונאבדו חייב. וא"כ אם לא היו דמיה קצובין אף שלא סמכא דעתא לקנותו, מ"מ לא גרע מנגנבו בחזרה דאז כבר אינו רוצה לקנותו מ"מ הוה שומר שכר דחייב בגנו"א, ולכן אף שנתנם לאחר לבדוקו מ"מ לא נפטר מחיובו. יהושע ווייס.

לפי"ז בנידון דידן שהרב אמר לשמעון "הנח כאן עד שיהיה לי פנאי לבדוק אותה", אמנם לדעת ר' יחיאל בן הרא"ש, דינו כשומר חינם, ויכול הלוקח להשביעו על טענתו, ואע"פ שהמגילה לא נמסרה לו לשמירה מ"מ לא גרע ממשכון שהמלוה נעשה שומר עליה, עיי' ברכת שמואל ב"ק סי' ד אות ו לפי שכל מי שחפץ של אחר מצוי ברשותו, חייב בשמירתו. ועיי' דברות משה ב"ק סי' סד ענף ז שלהיות שומר חינם אין צריך להתחייבות אלא אם מוכרח הדבר להיות אצלו מתחייב, וקצת ראייה מהא דמשכון בשעת הלואה הוי ש"ח לרבה והא איירי אף בסתם שלא אמר בפירוש שמקבל עליו שמירה. אך כבר הכריע ה"ט"ז ש"הנח כאן" היא כ"הנח" סתם שהכוונה שהבעלים ימשיכו לשומרו כאן, וע"כ אין לחייב את הרב אף לא כשומר חינם. אברהם דוב לוי.

14. פתחי חושן חלק ג (פקדון ושאלה) - הערות פרק א - כללי הפקדון והשומרים

ויש לעיין כשלוקח כמה חפצים כדי לברור מתוכם אחד ולהחזיר השאר, כגון מה שמצוי מאד בדי מינים שלוקח כמה אתרוגים או לולבים לילך למומחה לבדקן, מה דינו עליהם, ונלענ"ד שבדרך הליכה תליא בפלוגתא, שלדעת הפוסקים שחיובו הוא משום שדינו כשואל, נראה שדינו כשואל על כולם, שהרי כל הנאה שלו בכל אחד מהם שימצא חן בעיניו, אבל לדעת הפוסקים שדינו כלוקח, הרי ודאי שלא נתכוין לקנות את כולם, ואף מדין ברירה לא שייך כשנאנסו בדרך הליכה ולא בא לידי ברירה. ונראה שאף אם הם בעין אלא שנפסל אחד מהם, לא שייך לומר הוברר למפרע שזה לא היה בכלל כונת מקח, שהרי בשעת לקיחה עדיין לא נפסל. אמנם אם בא ליד המומחה והוברר שהשני הדר יותר, ובודאי לא היה בורר בזה שנפסל, יתכן ששייך בדין ברירה, ונדמה לי שדעת הפוסקים שאין ברירה בדיני ממונות (עיי' לעיל הערה נז), וממילא אפשר שכולם בדין מקח, ולא דמי להיא אטמא שבודאי לא נתכוין אלא לחלק מהם, והדבר ניתן לחלוקה כמה היה בדעתו לקנות, וגם לא דמי להיא דבורר והניח, שכבר הניח מידו. ומ"מ נראה שבכל אופן חייב בגניבה ואבידה, שבדרך הליכה מסתבר שהנאה זו שיכול לברור איזה שירצה, הוי כשכר שיהא חייב כש"ש.